

УДК 81'27'373.2'42:808.51-057.341(477+438+44)"199/201"

СЕМАНТИЧНЕ ВАРІОВАННЯ ВЛАСНОЇ НАЗВИ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мар'яна Рослицька

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
saletskam@gmail.com*

Досліджено метонімізацію та символізацію як способи внутрішньої організації прецедентних імен у текстах промов президентів України, Польщі та Франції за 1991–2016 рр. Виявлено локальний та темпоральний типи метонімічного перенесення значення, що реалізуються в моделях 'місто/село' → 'подія', 'місто' → 'державна влада' та ін. Розкрито символізацію прецедентних імен через використання сталих символів лінгвокультур та формування символів-новотворів адресантами-політиками.

Ключові слова: мовлення політиків, власна назва, прецедентне ім'я, семантичне варіювання, метонімізація, символізація.

Вивчення взаємодії *мова – політика* в соціолінгвістиці передбачає увагу до питань теорії прецедентності, тобто до висвітлення сутнісних ознак прецедентних феноменів. Подібні питання досліджують І. Богданова, Ю. Великорода, І. Заїка, О. Ільченко, Т. Космеда, О. Найдюк, Н. Сунько, Г. Чуланова, розкриваючи когнітивну організацію прецедентних феноменів, їхнє функціонування і сприйняття реципієнтом на матеріалі української, англійської та німецької мов. Однак семантична організація прецедентних імен в політичному дискурсі на матеріалі різних мов і досі залишається поза увагою мовознавців. Тому мета статті – розкрити семантичне варіювання власних назв як спосіб організації прецедентних імен у промовах політичних лідерів українською, польською та французькою мовами. Щоб досягнути мети, сформулюємо такі завдання: 1) дослідити передумови семантичного варіювання власної назви в текстах промов політичних лідерів; 2) проаналізувати семантику прецедентних імен, які зазнають змін в актах вторинної номінації.

За джерельну базу дослідження обрано тексти промов президентів України (203 промови), Польщі (200 промов) та Франції (198 промов) за період з 1991 по 2016 рр. Матеріалом для аналізу послужили 290 одиниць прецедентних імен, з них 104 одиниці українською мовою, 121 – польською та 65 – французькою. Для виявлення контекстуального значення прецедентних імен у статті застосовуємо описовий метод, дистрибутивний та контекстуальний аналіз, для розкриття змін у семантиці прецедентного імені – компонентний аналіз, а для формування моделей метонімічного перенесення – метод моделювання.

1. Передумови семантичного варіювання власної назви в текстах промов політичних лідерів

Погляди мовознавців на семантику власних назв різняться від повного її заперечення (Д. Мілль, Б. Рассел, Н. Арутюнова) до визнання мовного значення оніма та його

специфіки (Є. Курилович, Ю. Карпенко) [1:49; 2: 17]. Власну назву (лат. *nomen proprium*) присвоюють конкретному об'єктові чи особі для виокремлення з ряду однакових чи подібних [3: 62]. Потрапляючи в контекст, власна назва перестає бути індексальним знаком, оскільки починає відсилати до визначеного референта, при цьому набуваючи референтного значення [4: 204]. Так тільки в дискурсі за відповідних умов власні назви стають прецедентними іменами.

У сучасній лінгвістиці прецедентне ім'я – це індивідуальне ім'я відомої людини, персонажа твору, назва події, артефакту тощо [5]; назва суспільного, історичного, культурного явища, текст чи особа, культурна реалія (відбиває і маркує особливості національного менталітету, етнічної та мовної свідомості), які є настільки відомими й значущими для певної соціальної спільноти, що до них здійснювано регулярну апеляцію в дискурсі [6: 5].

У текстах промов політичних лідерів прецедентними іменами стають ті одиниці онімного простору, які відповідають критеріям надособистісного характеру імені, регулярної відтворюваності, розвитку співзначень, зв'язку з культурним контекстом країни [7].

Два перші з наведених критеріїв часто визначають третій – розвиток співзначень прецедентного імені, оскільки частотність вживання оніма як широковідомого знака зумовлює його семантичне варіювання. Цей процес здійснюється шляхом розвитку первинного референтного значення прецедентного імені новими співзначеннями в актах вторинної номінації. У результаті появи контекстуальних ознак, реалізованих у текстах промов, можуть розвиватися нові похідні значення прецедентних імен, як правило, метафоричні, метонімічні чи символічні [8: 161; 9: 10]. Ці нові співзначення забезпечують ономастичну конотацію, яка за своєю природою є “комплексним соціально-лінгвістичним явищем, що включає в себе як частина в ціле експресивність, емоційність і додаткову інформативність мовного знака”, її розкриває “імпліцитно супутня інформація, що кодується і декодується залежно від психічного, вікового, освітнього й соціального рівня носія мови” [11: 119].

У дослідженні керуємося такими теоретичними положеннями: 1) прецедентне ім'я реалізує своє референтне значення в мовленні (в контексті, дискурсі); це значення постає як комплекс ознак і виникає на підставі енциклопедичної інформації про реалію; 2) значення конкретного прецедентного імені в конкретному тексті включає ознаки, що вказують на приналежність одиниці до певного класу онімів, а також може мати асоціативні (відображають факультативні та особистісні смисли прецедентного імені), культурно-історичні (фіксують зв'язок семантики прецедентного імені з відповідними дискурсами) чи контекстуальні (відображають нове значення прецедентного імені в контексті) ознаки; 3) значення прецедентного імені потенціал для семантичного варіювання [9; 11].

Вивчення семантичного варіювання як значеннєвих трансформацій оніма у статусі прецедентного імені передбачає його аналіз на кількох рівнях: у текстовій синтагматичі (враховуємо безпосереднє текстове оточення одиниці), в контексті змісту всього висловлювання (беремо до уваги значення одиниці в конкретному висловлюванні); зіставляючи значення прецедентного імені з його референтним значенням.

2. Семантика прецедентних імен як результат вторинної номінації

Семантичне варіювання власної назви в текстах забезпечує вторинна номінація. Метафора, метонімія та символ – базові компоненти у формуванні змісту вторинних найменувань, у процесі переосмислення попереднього значення слова [12]. Зазначимо, що в аналізованих текстах промов ми виявили лише метонімізацію та символізацію прецедентних імен, тому саме ці процеси розглядаємо як шляхи семантичного варіювання власної назви.

Метонімізація є семантичним процесом, в якому форма однієї одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі

певної суміжності, дотичності [13: 339]. Власні назви в результаті метонімічних перенесень як носії форми оніма, забезпечують доступ до іншого поняттєвого елемента – явища, події, установи тощо. Метонімічне перенесення, або транспозиція значення, ґрунтується на реальному зв'язку об'єкта номінації з об'єктом-першим джерелом назви, тобто метонімічні асоціації з'являються на перетині семантичних ознак, що входять у зміст цих двох понять [14: 103; 15]. Типи метонімічних транспозицій виокремлюємо на основі семантичних відношень між об'єктами – локального, темпорального, каузального та атрибутивного. Зазначимо, що наш матеріал виявив лише локальний та темпоральний типи перенесення значення.

Першим кроком у дослідженні є контекстуальний аналіз вживання власних назв, що дає змогу реконструювати зміст речення загалом і семантичне наповнення конкретної одиниці зокрема. Наступним кроком аналізу є реконструкція логіко-семантичних зв'язків між первинним референтним значенням власної назви і поняттям, на позначення якого ця власна назва використано.

Локальний тип перенесення значення зумовлений перетином семантичної ознаки 'місце' у двох пов'язаних об'єктів. Як правило, у таких випадках ознака 'місце' перетворюється з ядерної на периферійну, трансформуючи значення одиниці з топонімного до нового семантичного наповнення. Про це свідчать виявлені моделі семантичного варіювання власних назв у ролі прецедентних імен у текстах промов трьома мовами (на підставі логіко-семантичних зв'язків між референтним значенням і новим співзначенням прецедентного імені).

А) 'місто / село' → 'подія'

1. *Чорнобиль / Tchernobyl* ('місто') – 'вибух на Чорнобильській АЕС 1986 р.'

Не має значення, хто буде президентом України чи прем'єром, хто визначатиме ці проблеми чи ні, хто їх визнаватиме чи ні – виклики все одно діятимуть, як невидима радіація після Чорнобиля (В. Ющенко). Про метонімічне співзначення топоніма *Чорнобиль* (місто на півночі України, в Іванківському районі Київської області) свідчить його поєднання з прийменником, який виражає часове відношення: *після Чорнобиля*. Висловлювання реалізує зміст "Не має значення, хто буде президентом України чи прем'єром, хто визначатиме ці проблеми чи ні, хто їх визнаватиме чи ні – виклики все одно діятимуть, як невидима радіація після вибуху на Чорнобильській АЕС 1986 р."

Ми ініціювали в Україні міжнародну конференцію з питань ліквідації наслідків Чорнобиля та запобігання можливості подібних катастроф будь-де і будь-коли (В. Янукович). Сполучення з прецедентним висловлюванням *Чорнобиль* засвідчує нетипове синтагматичне поєднання – *наслідки* + топонім, який у реченні виступає означенням. Зміст висловлювання реконструюємо до: "Ми ініціювали в Україні міжнародну конференцію з питань ліквідації наслідків вибуху на Чорнобильській АЕС 1986 р...."

Une menace pour tout le continent européen [...] qu'il serait second Tchernobyl (Ф. Міттеран). Про семантичне варіювання топоніма свідчить нетиповий синтагматичний зв'язок – *qu'il serait second Tchernobyl* ("це буде *другий Чорнобиль*") – поєднання порядкового числівника з топонімом *Tchernobyl*. Зміст висловлювання: "Загроза для всього європейського континенту [...], яка буде другим вибухом на Чорнобильській АЕС 1986 р."

Приклади проілюстрували заміну референтного значення топоніма *Чорнобиль* 'місто в Іванківському районі Київської області' на метонімічне співзначення 'вибух на Чорнобильській АЕС 1986 р.' на підставі метонімічного перенесення за ознаками 'місце' → 'подія'.

2. *Катинь / Katyń* ('село') – 'масові розстріли польських громадян, здійснені органами НКВС у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 р.' / 'masowe egzekucje obywateli polskich wykonane przez NKWD w lesie katyńskim w pobliżu wsi. Katyń wiosną 1940 r.'

І щоб, не дай Бог, ніколи не повторилися Бабин Яр, Биківня, Катинь, і щоб ніколи не повторилися Голокост чи Голодомор (П. Порошенко). Контекстуальний аналіз дає підстави реконструювати зміст висловлювання: “І щоб, не дай Бог, ніколи не повторилися [...] масові розстріли польських громадян, здійснені органами НКВС у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 р.”.

Prawdy o Katyniu broniły zwłaszcza rodziny ofiar. I za tę obronę prawdy o zbrodni katyńskiej chciałbym w imieniu całej Polski Rodzinom Katyńskim z całego serca podziękować (Б. Коморовський). Для виявлення значення прецедентного імені *Katyn* достатньо реконструкції змісту словосполучення з ним: *prawda o Katyniu* як “правда про масові розстріли польських громадян, здійснені органами НКВС у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 р.”.

Polacy walczą i giną na wszystkich frontach... Są wśród nich bracia i dzieci ofiar Katynia (Л. Качинський). Зміст евфемізму *ofiary Katynia* (“жертви Катині”): “жертви масових розстрілів польських громадян, здійснених органами НКВС у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 р.”.

Контексти вживання прецедентного імені *Katyn* / *Katyn* ілюструють заміну референтного значення топоніма *Katyn* / *Katyn* ‘село Смоленської області’ на метонімічне співзначення хрононіма ‘масові розстріли польських громадян, здійснені органами НКВС у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 р.’¹.

3. *Pio* (‘місто’) – ‘Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 р.’

Pio-92 задекларувало принципово новий етап у взаєминах людини і природи (Л. Кучма). З урахуванням широкого контексту промови зміст речення реконструюємо до: “Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 р. задекларувала принципово новий етап у взаєминах людини і природи”. Мікроконтекст демонструє нетиповий синтагматичний зв’язок: *Pio-92* задекларувало, який свідчить про персоніфікацію оніма. Отже, контекст виявляє заміну референтного значення вкороченого топоніма *Pio* (*Pio de Janeiro*) ‘місто в Бразилії’ до співзначення хрононіма ‘Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 р.’.

4. *Bucarest* (‘місто’) – ‘Саміт країн Франкофонії у Бухаресті 2006 р.’ / ‘Sommet de la Francophonie à Bucarest 2006’

J’ai insisté sur l’importance d’avancer rapidement dans cette voie dans la perspective de Bucarest (Ж. Ширак). Урахування контексту дозволяє реконструювати зміст речення: “Я наголосив важливість швидкого прогресу в цьому напрямку з урахуванням Саміту країн Франкофонії у Бухаресті”. Мікроконтекст вживання топоніма *Bucarest* демонструє заміну референтного значення ‘місто, столиця Румунії’ на хрононімічне співзначення ‘Саміт країн Франкофонії у Бухаресті 2006 р.’ / ‘Sommet de la Francophonie à Bucarest 2006’.

5. *Ялта* (місто) – ‘Конференція в м. Ялта 1992 р.’ / ‘Konferencja w Jaltie w 1992 roku’
Ніхто не відміняв тих рішень і постанов, які передбачила Ялта (Л. Кравчук). Зміст речення: “Ніхто не відміняв тих рішень і постанов, які передбачила Конференція в м. Ялта 1992 р.”.

Jak ma się zachować Europa w obliczu powrotu do logiki Jalty i Doktryny Breżniewa, ograniczonej suwerenności krajów w rosyjskiej strefie wpływów (Б. Коморовський). Мікроконтекст вживання топоніма *Jalta* у реченні: “Як має поводитися Європа на фоні повороту до логіки дій, запропонованих на конференції у м.Ялта...”.

¹ <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Katyn;3921242.html>

Контексти вживання прецедентного імені *Ялта / Jalta* засвідчують зміну референтного значення топоніма *Ялта* ‘місто в АР Крим’ співзначенням хрононіма ‘Конференція у м. Ялта 1992 р.’

Б) ‘країна / регіон’ → ‘подія’

Грузія / Gruzja (‘країна’) – ‘збройний конфлікт між Грузією та Росією 2008 р.’ / ‘konflikt zbrojny między Gruzją a Rosją w 2008 r.’

Невже нікого не навчили події Карабаху, Придністров’я, Грузії? (В. Янукович). Врахувавши широкий контекст аналізу події в промові Президента, реконструюємо зміст речення: “Невже нікого не навчили [...] збройний конфлікт між Грузією та Росією?”

I my też wiemy świetnie, że dziś Gruzja, jutro Ukraina, pojutrze Państwa Bałtyckie, a później może i czas na mój kraj, na Polskę! (Л. Качинський). Зміст речення реконструюємо до: “І ми теж добре знаємо, що вчора був збройний конфлікт між Грузією та Росією, завтра військовий конфлікт за участю Росії в Україні, післязавтра в Балтійських державах, а пізніше, може, в Польщі!”

Контексти вживання прецедентного імені *Грузія / Gruzja* демонструють зміну референтного значення топоніма *Грузія / Gruzja* ‘держава у Східній Європі’ на співзначення ‘збройний конфлікт між Грузією та Росією 2008 р.’.

Повторюваність прецедентного імені *Грузія / Gruzja* на позначення війни між Росією та Грузією у промовах українського та польського політичних лідерів свідчить про міжкультурний характер цього прецедентного імені: в обох лінгвокультурах воно позначає і країну, і збройний конфлікт.

В) ‘столиця держави’ → ‘державна влада’

Москва / Moskwa / Moscou (‘столиця РФ’) – ‘державна влада Російської Федерації’ / ‘władza państwowa Federacji Rosyjskiej’ / ‘le pouvoir d’Etat de l’Etat de la Fédération de Russie’

Ототожнювати СНД із Росією, видавати її за інструмент Москви є певним свідченням національної самозневаги, меншовартісної ментальності і, відкиданням можливості використання Співдружності в інтересах України (Л. Кравчук). Контекст дає підстави реконструювати зміст речення: “Ототожнювати СНД із Росією, видавати її за інструмент державної влади Російської Федерації є певним свідченням національної самозневаги...”

Відсутність страху на Заході було найбільшим приниженням для Росії. І Москва намагається отримати за це компенсацію (П. Порошенко). Зміст висловлювання: “І державна влада Російської Федерації намагається отримати за це компенсацію”.

Moskwa się cieszy, że wielki kraj popełnia błędy na własne życzenie (А. Кваснєвський). Мікроконтекст вживання топоніма *Moskwa* – поєднання з дієсловом *się cieszy* – демонструє персоналізацію цієї власної назви. Зміст речення реконструюємо до: “Державна влада Російської Федерації радіє, що велика країна робить помилки за власним бажанням”.

C’est justement la situation internationale et je pense que Moscou comme Paris doivent prendre leurs responsabilités pour régler ces questions-là (Ф. Олланд). Речення реалізує зміст: “Це саме міжнародна ситуація і я думаю, що державна влада Російської Федерації і державна влада Французької Республіки повинні брати на себе відповідальність, щоб вирішити ці питання”.

У наведених прикладах функціонування прецедентного імені *Москва / Moskwa / Moscou* ілюструє заміну референтного значення ‘місто, столиця РФ’ на співзначення ‘державна влада Російської Федерації’. Подібно в тексті промови Ф. Олланда прецедентне ім’я *Paris* набуває значення ‘державна влада Французької Республіки’.

Г) ‘місто’ → ‘політичний напрямок’

Москва (‘місто’) – ‘проросійський політичний напрямок’

Брюссель (‘місто’) – ‘проєвропейський політичний напрямок’ / ‘direction politique pro-européenne’

Одні тягнуть до **Москви**, інші – до **Брюсселя**. У нас мають бути ключі і від **Москви**, і від **Брюсселя** (В. Ющенко). Топоніми **Москва** і **Брюссель** трансформують свої референтні значення і позначають протилежні геополітичні напрямки: Москва як столиця Російської Федерації інформує про східний вектор, Брюссель як столиця Бельгії і де-факто Європейського Союзу – про західний вектор. Виникає оказіональна фразеологічна словосполучка *тягнути до Москви*, тобто “дотримуватися геополітичного курсу на зближення з РФ”, *тягнути до Брюсселя* – “дотримуватися геополітичного курсу на зближення з ЄС”.

De la même manière, Bruxelles a accepté de préserver l'octroi de mer et le régime fiscal du rhum, ce qui n'allait pas forcément de soi pour un certain nombre de membres de l'Union européenne, continentaux ne buvant pas de rhum, ce n'était pas forcément leur choix initial (Ф. Олланд). Топонім *Bruxelles* формує нетипове синтагматичне сполучення із дієсловом *a accepté* (“погодився”), що свідчить про персоніфікацію імені. Зміст висловлювання: “У такий же спосіб, Брюссель погодився утримувати морські порти...” свідчить про активізацію змістового компонента, пов'язаного з розташуванням у м. Брюссель більшості інституцій Європейського Союзу. Тому робимо висновок, що прецедентне ім'я *Bruxelles* розвиває співзначення ‘проєвропейський політичний напрямок’.

Д) ‘місце, резиденція Президента’ → ‘державна влада’

Кремль (‘місце, резиденція Президента’) – ‘державна влада Російської Федерації’ / ‘władza państwowa Federacji Rosyjskiej’

Якщо Захід зніме санкції, бажання Кремля збудеться: українська кров не буде коштувати йому нічого (П. Порошенко). Зміст висловлювання: “Якщо Захід зніме санкції, бажання державної влади Російської Федерації збудеться...”.

Zbyt długo ludzono się w świecie zachodnim, że Rosja we własnym interesie przyjmie naszą ofertę włączenia się w sieć różnorodnych powiązań ze światem Zachodu i pójdzie drogą modernizacji i demokratyzacji; zbyt długo nie chciano dostrzegać odradzających się na Kremlu tendencji do dławienia swobód, do myślenia kategoriami polityki siły i kategoriami polityki stref wpływów, do rewizji także postzimnowojennego ładu w Europie (Б. Коморовський). Метонімічне перенесення *Кремль* → державна влада Росії, формує співзначення ‘державна влада Російської Федерації’ з ‘офіційна резиденція Президента Російської Федерації’.

Всі ці кроки Білого дому доводять, що чергові плітки про “зраду”, про обмін Україною на Сирію – не більше, ніж московські фантазії і їх промосковських прибічників (П. Порошенко). Білий дім – резиденція Президента США, у реченні прецедентне ім'я вжите на позначення Адміністрації та Президента як державної влади США, тому зміст цієї частини речення “Всі ці кроки державної влади США доводять ...”. У висловлюванні урбанонім *Білий дім* розвиває співзначення ‘державна влада США’.

Elysée (‘місце, резиденція президента’) – ‘державна влада Франції’ / ‘le pouvoir d'Etat français’

Si un jour à l'Elysée décide de le rebaptiser le Musée (Ж. Ширак). *l'Elysée* (Єлисейський палац) – резиденція президента Французької республіки в Парижі. У реченні урбанонім позначає місце, де розташовані органи державної влади Франції. Метонімічне перенесення зумовило розвиток співзначення ‘державна влада Франції’ з референтного значення ‘місце, офіційна резиденція президента Франції’.

Е) ‘регіон’ → ‘політичний напрям’

Cxid / *Wschód* / *l'Est* (‘регіон, частина світу’) – ‘проазійський політичний напрям’ / ‘Azjatycki kierunek polityczny’ / ‘direction politique pro-asiatique’

Zaxid / *Zachód* / *l'Ouest* (‘регіон, частина світу’) – ‘проєвропейський політичний напрям’ / ‘proeuropejski kierunek polityczny’ / ‘direction politique pro-européenne’

Чи ітиметься про Cxid, чи – про Zaxid. Прошу вас бути партнерами у такій політиці (В. Ющенко). Одиниці *Cxid* та *Zaxid* через метонімічне перенесення ‘регіон’ →

‘політичний напрям’ трансформують свої значення від ‘регіон, частина світу’ до співзначень ‘проазійський політичний напрямок’ (*Cxід*) та ‘проєвропейський політичний напрямок’ (*Захід*).

Qui sinon la France rappellera à l'Europe, comme elle a tenté de le faire avec l'Union pour la Méditerranée, que son destin se joue au sud avec le Moyen-Orient et avec l'Afrique? Et à l'Est, avec la Russie? (Н. Саркозі). Адресант-політик під прецедентним іменем *l'Est* розуміє регіон, найбільш впливовою країною якого є Росія, не як географічний напрям, а як тип економічних та геополітичних рішень і дій. Таким чином, у висловлюванні Схід асоціюється з Росією і протиставляється Європі.

Темпоральний тип перенесення значення утворюється за часовими логіко-семантичними зв'язками, де номінація одного об'єкта здійснюється через перетин ознаки ‘час’ з іншим об'єктом. Про цей тип семантичного варіювання засвідчують різні моделі взаємодії референтного значення і нового співзначення прецедентного імені.

А) ‘час’ → ‘подія’

*Pamiętać należy również dlatego, żeby coś, co oczywiście nie powtarzałoby **Marca**, bo to dzisiaj nie jest możliwe, ale co byłoby choćby w najmniejszym stopniu do **Marca** podobne, nigdy już w Polsce się nie zdarzyło* (Л. Качинський). Контекст вживання хрононіма *Marzec* демонструє заміну референтного значення ‘третій місяць року’ на співзначення ‘студентські протести в березні 1968 р.’.

Au seuil de ce septennat, je souhaite interpréter en peu de mots, aussi justement que possible, le 8 mai exprime la volonté populaire (Ф. Міттеран). Синтагматична єдність *le 8 mai* сполучується із дієсловом у особовій формі і несе значення події, яка мала місце 8 травня, тобто ‘другий тур президентських виборів у Франції 1988 р.’, в котрому переміг Ф. Міттеран.

Б) ‘час’ → ‘люди’

*Ludzie **Marca** stworzyli polską opozycję, w dużym stopniu po roku 1989 stworzyli polską władzę i poszli tutaj w różnych kierunkach – ja tego pilnować będę z całą solennością* (Л. Качинський). Словосполука *ludzie Marca* (“люди березня”) є евфемізмом і позначає людей, які загинули в розстрілах у березні 1940 р. Прецедентне ім'я *Marzec* реалізує співзначення ‘масові розстріли у березні 1940 р.’.

В) ‘людина’ → ‘час, період’

*Адже на нашому славному історичному шляху були [...] відчайдушний порив до свободи **часів Івана Мазепи**, започаткування власної державності в Українській народній республіці, безсмертний подвиг солдат і партизанів України у Великій Вітчизняній війні* (Л. Кравчук). Прецедентне ім'я *Іван Мазепа* вжите з метою позначення часових рамок його гетьманування як самостійного періоду в історії України (*часи Івана Мазепи*). Перенесення значення вимагає попередніх знань адресата для декодування змісту фрагменту висловлювання “відчайдушний порив до свободи в 1687–1709 рр.”.

*Et avant de rappeler **Pompidou** et cette période, je veux me souvenir de ce qu'a fait Senghor pour la République française* (Ф. Олланд). Історичний період – через причетність конкретної особи – позначено за допомогою сполучення *Pompidou et cette période* без вказівки на часові рамки, але з розрахунку на попередні знання адресата з історії Франції. Вони уможливають декодування змісту до: “Перед тим, як згадати Помпіду і період 1969–1974 рр.”, тобто час його перебування на посту Президента Республіки.

Символізація – тип семантичного варіювання структури мовної одиниці, який відбувається як прирощення нового, символічного значення. Це значення своєрідне, зумовлене позамовними особливостями, слово-символ пов'язане з предметом асоціативно, через інше слово, номінативне значення якого безпосередньо спрямоване на об'єктивну дійсність [16: 53]. Символ постає лінгвокультурним маркером національно-культурної свідомості, культурним знаком [17: 1085 – 1095]. За допомогою подібних імен-символів

політики ідентифікують себе, компенсуючи нестачу об'єктивної інформації про себе в свідомості адресата [18: 605–606]. Тексти українською, польською та французькою мовами свідчать, що адресанти-політики використовують як сталі символи лінгвокультури, так і самостійно надають певним іменам символічного значення.

Сталі символи лінгвокультури. Для України Христове Воскресіння має особливий духовний вимір і життєдайний сенс. Вона пройшла через **Голгофу**, але незнищеною виявилася душа народу й не були марними самопожертви мільйонів її синів та дочок (Л. Кравчук). Мікроконтекст вживання оніма **Голгофа** демонструє розвиток нового співзначення. У Біблійному словнику знаходимо тлумачення символу Голгофа (від арамейського *череп*) – “пагорб поблизу Єрусалима, місце прилюдних страт і розп'яття Ісуса Христа” [19]. Мікроконтекст (Вона [Україна – М.Р.] *пройшла через Голгофу, але незнищеною виявилася душа народу*) ілюструє вживання топоніма **Голгофа** як символу ‘місця прилюдних страт і розп'яття’.

Для польської лінгвокультури ім'я біблійного персонажа велетня Голіата є символом велетня (*Goliat* [20: 277]). Президент у своїй промові розширює значення цього символу, надаючи йому нову ознаку – *totalitarny*: *Są jednak także “nieugięci ludzie” i – po czterech dekadach – totalitarny Goliat zostaje pokonany* (Л. Качинський). Словосполучка *totalitarny Goliat* є прецедентним іменем, що позначає період комуністичної Польської народної республіки (PRL). Символізм міфоніма *Goliat* (імені міфічного персонажа) підтверджує Словник символів (W. Kopaliński, *Słownik symboli*) [20: 277]. Відбувається присвоєння невластивої ознаки власній назві у процесі вторинної номінації: ім'я *Goliat* активізує ознаку ‘велетень’, що асоціюється з розміром тоталітарного Радянського Союзу, сателітом якого була Польська Народна Республіка.

*Te uroczystości w dniu dzisiejszym mają w oczywisty sposób wymiar czysto polski. Stąd, z Bykowni, ogarniamy naszą myślą i modlitwą wszystkie ofiary tak zwanej **Golgoty Wschodu** – na całej nieludzkiej ziemi, nie tylko na wszystkich cmentarzach zbrodni katyńskiej, ale i na odległych terenach nieludzkiej ziemi, sięgającej Kamczatki i terenów syberyjskich* (Б. Коморовський). Прецедентне ім'я-символ *Golgota* у поєднанні з додатком *Wschodu* формує метафоричний символ *Golgota Wschodu*, автором якої є Іван Павло II, що позначає репресії проти поляків у часи нацистського та комуністичного режимів.

Символи-новотвори. Політичні лідери використовують усталені в лінгвокультурі символи, а також інколи виступають суб'єктами символотворчості, формуючи нове співзначення прецедентних імен.

А) Берлінська стіна, Варшавський круглий стіл, Помаранчевий Майдан у Києві – символи нової Європи

*Зруйнована **Берлінська стіна, Варшавський круглий стіл, Помаранчевий Майдан** у Києві – це символи нової Європи, це символи континенту, який ніколи не повернеться до тоталітаризму, етнічних чисток, голодоморів* (В. Ющенко).

Б) Чорнобиль – символ ядерної катастрофи

Чорнобиль** став водночас реальністю і символом, що значною мірою впливає на розвиток енергетики не тільки нашої країни, а й Східної Європи і всього світу. Мабуть, історію ядерної енергетики можна було б поділити на дві частини: до і після **Чорнобиля (Л. Кравчук).

В) Голокост – символ страждань євреїв

*Як уособлення лютого антисемітизму і ксенофобії **Голокост** став символом страждань єврейського народу* (В. Янукович).

Г) Westerplatte – символ героїчного опору окупантам

***Westerplatte**, jest symbolem, jest symbolem bohaterkiego oporu słabszych przeciw silniejszym, że jest dowodem patriotyzmu i niezłomności* (Л. Качинський). Йдеться про

оборону півострова Вестерплатте в 1939 р. У цьому реченні спостерігаємо метонімію ‘місто→подія’, яка зумовила появу символічного значення.

Г) *Zbrodnia Katyńska* – символ масових розправ

*W Katyniu, Charkowie, Twerze, w Kijowie, Chersoniu oraz w Mińsku – razem 21.768. Zamordowani to obywatele Polski. Wszystkie te zbrodnie – popełnione w kilku miejscach – nazywamy symbolicznie **Zbrodnią Katyńską**. Łączy je obywatelstwo ofiar i ta sama decyzja tych samych sprawców. Łączy je symbol. Zbrodni dokonano z woli Stalina, na rozkaz najwyższych władz Związku Sowieckiego: Biura Politycznego WKP(b)* (Л. Качинський). Масові вбивства, які відбулися в Катині, Харкові, Твері, Києві, Херсоні та Мінську, постають символами масових розправ.

Д) *Auschwitz* – символ Голокосту

*Według niego, **Auschwitz** jest jednym z najboleśniejszych symboli Holokaustu. – Symbolem zagłady Żydów, Romów, Sinti tylko, dlatego że byli Żydami, Romami i Sinti* (Б. Коморовський). Президент вказує на статус нацистського концтабору Аушвіц як символу Голокосту, символу знищення євреїв, ромів та синті.

Е) *Tchernobyl* – символ ядерної катастрофи

***Tchernobyl** représente comme le symbole, mais aussi comme réalité très inquiétante* (Н. Саркозі). Політик підкреслює, що Чорнобиль (*Tchernobyl*) є символом загрози катастрофи на будь-якій іншій АЕС.

Є) *Биківня, Катинь, Медное, П'ятихатки* – символ масових розправ

***Биківня** – це такий же трагічний символ для поляків, якими є **Катинь** та **Медное** у Росії або **П'ятихатки** під Харковом* (В. Янукович). Адресант використовує символічне значення прецедентних імен *Биківня, Катинь, Медное, П'ятихатки* і проводить паралель між подіями, інформацію про які несуть наведені одиниці. *Биківня* – місце масових поховань осіб, репресованих і страчених у Києві органами НКВС; *Катинь* – масові вбивства, здійснені органами НКВС СРСР у Катинському лісі, поблизу с. Катинь навесні 1940 року; *П'ятихатки* – селище поблизу Харкова, де перед відступом радянських військ було замордовано 8 тис. в'язнів, серед яких виявились і польські офіцери; *Медное* – селище в Росії, де відбулися страги польських офіцерів. Такі семантичні перетворення активізують хрономімічну інформацію про події в топонімах, а мовець надає цьому значенню символічного статусу.

За нашими спостереженнями, спільним символом ядерної катастрофи у промовах президентів України і Франції є прецедентне ім'я *Чорнобиль / Tchernobyl*. Спільним для українського та польського політичних лідерів є прецедентне ім'я *Катинь / Katyń* як символ масових розправ.

Висновки

1. Прецедентне ім'я в текстах промов політичних лідерів функціонує як власна назва, що набула критеріїв прецедентності: має надособистісний характер, регулярну відтворюваність, розвиває співзначення, пов'язане з культурним контекстом країни. Прецедентні імена розвивають свої референтні значення, отримуючи в текстах промов нові співзначення в актах вторинної номінації. Саме поява нових співзначень прецедентних імен є ілюстрацією семантичного варіювання власної назви.

2. Семантичне варіювання онімів у текстах промов політичних лідерів здійснюється внаслідок вторинної номінації шляхом метонімізації та символізації.

Метонімічні транспозиції значення відбуваються на основі локальних та темпоральних відношень між об'єктами. Про локальний тип перенесення значення засвідчують виявлені моделі: 1) ‘місто / село’ → ‘подія’; 2) ‘країна / регіон’ → ‘подія’; 3) ‘столиця держави’ → ‘державна влада’; 4) ‘місто’ → ‘політичний напрямок’; 5) ‘місце’ → ‘державна

влада'; 6) 'регіон' → 'політичний напрям'. Темпоральний тип перенесення значення утворюється за часовими логіко-семантичними зв'язками: 1) 'час' → 'подія'; 2) 'час' → 'люди'.

У текстах українською мовою прецедентні імена частіше реалізують модель 'місто / село' → 'подія' (8 одиниць у 23-ох слововживаннях, на протиліві польсько- та французькомовним текстам, які фіксують по 2 одиниці у 4-ох та 3-ох слововживаннях відповідно). У текстах польською мовою переважає модель 'час' → 'подія', а в текстах французькою – модель 'регіон' → 'політичні напрямки' (4 одиниці у 5-ти слововживаннях, в українських та польських текстах зафіксовано по одному прикладу). Функціонування прецедентних імен, організованих у такий спосіб, уможливорює спільний фонд знань між учасниками комунікації.

Символізація дозволяє прецедентним іменам отримати символічний статус і функціонувати в ролі культурних знаків. Сталі символи лінгвокультури і символи-новотвори компенсують об'єктивну інформацію про адресанта у свідомості адресатів.

1. Карпенко Ю.А. Теоретические основания разграничения собственных и нарицательных имен / Ю. А. Карпенко // Мовознавство. – 1975. – №4. – С. 46-50.
2. Курилович Е. Положение имени собственного в языке // Очерки по лингвистике. – М., 1962.
3. Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / [укл. Д. Бучко, Н. Ткачова]. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
4. Алефиренко Н. Ф. Имена собственные в составе фразеологических оборотов русского и украинского языков / Н. Ф. Алефиренко // Шоста респ. ономастична конф. : Тези доп. і повідомл. – Т. II. – Одеса, 1990. – С. 5–7.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. К. 2006 – 716 с.
6. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ століття : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. В. Богданова. – Вінниця, 2016. – 22 с.
7. Салецька М. В. До проблеми виокремлення прецедентних імен у політичному дискурсі // "Актуальні проблеми філології та перекладознавства". – Вип. 9. – Хмельницький. – 2015. – С.153–159.
8. Логинова Е. К вопросу о разграничении типов семантической информации [Электронный ресурс] – Доступ з : www.philology.nsc.ru/journals/spj/.../2012_3_Loginova.pdf
9. Нахимова Е. А. Прецедентные онимы в современной российской массовой коммуникации: теория и методика когнитивно-дискурсивного исследования : монография / Е. А. Нахимова; ГОУ ВПО "Урал. гос. пед. ун-т". – Екатеринбург, 2011. – 313 с.
10. Frederic M. La répétition: étude linguistique et rhétorique. – Tübingen : Max Niemeyer, 1985.
11. Буштян Л.М. Стилистическая коннотация: на материале русской советской поэзии : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / Л. М. Буштян. – Одесса, 1985. – 203 с.
12. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах: основные семантические процессы / А. А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 256 с.
13. Тараненко О.О. Метонімія / О. О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія. – 3-тє вид. – К. : Укр. енциклопедія, 2007. – С. 312–314.
14. Зайцева М. Засоби маніпулятивного впливу в сучасному політичному дискурсі (лінгвістичний аспект) // лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2012. – Вип. 34. – С.101–104.
15. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things // G Lakoff. – Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
16. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті / В. І. Кононенко // Мовознавство. – 2006. – №2. – С. 111–117.
17. Привалова В.М. Символ и его самоопределение в процессе восприятия, оценки и понимания орнамента // Известия Самарского научного центра РАН. – 2012. – Т.14. – №2(4). – С.1085 – 1095 [Электронный ресурс] URL: [http://www.ssc.smr.ru/izv_2012_2\(4\).html](http://www.ssc.smr.ru/izv_2012_2(4).html)

18. *Dennis J.* Support for the party system by the mass public // *Amer. Pol. Sci. Rev.*, 60, 1966.
19. *Easton M. G.* the Illustrated Bible Dictionary <http://www.ccel.org/ccel/easton/ebd2>
20. *Kopaliński W.* Słownik symboli / W. Kopaliński. – Rytm : 2012. – 528 s.

**SEMANTIC VARIATION OF A PROPER NAME
AS A MEANS OF ORGANISING PRECEDENT NAMES
IN POLITICAL DISCOURSE**

Maryana Roslytska

*Ivan Franko National University in Lviv,
vul. Universytetska 1, Lviv, 79000, Ukraine
saletskam@gmail.com*

The functioning of proper names in political discourse in different languages has been insufficiently explored in modern linguistics. Therefore, the present article aims at revealing the semantic variation of onyms as a means of organising precedent names in the speeches of political leaders in the Ukrainian, Polish, and French languages.

The corpus of the study contains the speeches of the Presidents of Ukraine, Poland, and France (203, 200, and 198 speeches respectively) covering the period from 1991 to 2016. 290 units of precedent names (104 units in Ukrainian, 121 in Polish, and 65 in French) have been selected for the analysis.

The theoretical basis has made it possible to inquire into the preconditions of the semantic variation of a proper name in the texts political leaders' speeches. Based on the descriptive, distributive, contextual, and componential analysis, the paper has examined the semantics of precedent names undergoing changes in the acts of secondary nomination.

It has been revealed that metonymisation and symbolisation are represented by way of internal organization of precedent names in the speeches of political leaders in the Ukrainian, Polish, and French languages. Following the reconstruction of the logical-semantic relations between the original meaning of the proper name and the notion denoted by it, the local and temporal types of metonymical meaning transfer have been traced. The local type of transfer is implemented in the models 'city / village' → event, 'country / region' → 'event', 'state capital' → 'state authority', 'city' → 'political direction', 'place' → 'state power', and 'region' → 'political direction'. The temporal type of meaning transfer is formed by temporal logic-semantic relations 'time' → 'event' and 'time' → 'people'. Determining the dominant models of meaning transfer has helped to monitor the functioning of case names in the texts in each language.

The paper provides insight into the symbolisation of precedent names through the application of permanent symbols of linguistic cultures and the formation of new symbols by political addressers. Both types of symbols compensate for the objective information on the addresser in addressee's consciousness.

Key words: speech of politicians, proper name, precedent name, semantic variation, metonymisation, symbolisation.

Стаття надійшла до редколегії 14 січня 2017 року
Прийнята до друку 16 листопада 2017 року